

Az apa és a gyermekek utolsó találkozásáról Munkácsy így emlékezik meg önéletrajzában: „Egy napon mindnyájunkat ágyához hívott. Sohasem felejttem el ezt a képet: leterdepeltetett bennünket és sorra megáldott, egyiket a másik után. Most is érzem, ahogyan kezével a fejem simogatja – most is látom a párnába süllyedő fekete haját és a tiszta homlokot.

Másnap reggelre meghalt...”⁶⁴

Az árvákat nem hagyták a fiatal mostohánál, hanem a Reök nagybácsik és nagynéni vették magukhoz. Emil és Antal Cserépvárra került Reök Antalhoz, Aurél Kaplonyba Reök Pálhoz, így Lajos kimaradt a nevelőszülők közül. Mihályt Reök István Békéscsabára – ideiglenesnek tervezett lakóhelyére hozta –, ahol már ott tartózkodott húga, Gizella is Steinerné Reök Karolina néninél.

A gyermekek elszakadtak egymástól, és voltak, akik többé nem is találkoztak.

Vadnay Károly miskolci születésű hírlapíró 18–20 éves korában ismerhette Miskolcon Munkácsy édesapját. Későbbi írásában így emlékezik Lieb Mihály sótisztviselőre: „egyenes járású, koros úri ember volt, állán kiberetvált szakállal. Az akkori bürokraták típusaként katonás merevséggel mozgott. Második nejét elveszítvén nem sokára új családi fészek rakására gondolt, s ehhez képest szerette is eltüntetni öszülését. És aztán harmadszor is megnősült, feleségül véve a miskolci úri társaság egy már nem valami fiatal hölgyét, Eötvös Erzsit, egy vidám modorú hölgyet, kiben főleg azt szokták volt dicsérgetni, hogy egykor a ’nagy mazur’-t (akkor még divatos táncot) igen szépen lejette.”⁶⁵

Lieb Mihály harmadik feleségének, Eötvös Erzsébetnek sorsát nem kísértük figyelemmel. Életéről maga számol be 1872-ben Munkácsyhoz írt – talán egyetlen – levelében: édesanyja meghalt, háza leégett, s szerény panziójából él. A levél aláírása – húsz évvel férje halála után! – „özv. Lieb Mihályné.”⁶⁶

11.11–12. (1H)

11.11– 15. (2H)

MUNKÁCSY ÉS TESTVÉREI

Lieb Mihálynak Jelinek Amáliával kötött első házasságából (1H) két, Reök Ceciliával kötött második házasságából (2H) öt gyermeke született, így Munkácsynak két féltestvére és négy testvére volt. Előbbieket alig, utóbbiakat gyakrabban említi a szakirodalom.

11.11. (1H) LIEB CECILIA

Lieb Mihály első házasságából született 1822. február 5-én Sóbányán.⁶⁷ Tizenhárom éves volt, amikor édesanyja meghalt, édesapja özvegyen maradt. Nem tudjuk, édesapjánál nevelkedett-e a következő években. Lieb Mihály panasza azonban, amelyben a „fekvőhely nagyságú” szállásának bővítését kéri Munkácscon, arra enged következtetni, hogy a

---

⁶⁴ *Munkácsy* i.m. 25.

⁶⁵ *Vadnay Károly*: Munkácsy apjáról és testvéreiről. Budapesti Hírlap, 1900. 139. sz., valamint: Munkácsy nővére. Budapesti Hírlap, 1900. 122. sz.

⁶⁶ Magyar Nemzeti Galéria (a továbbiakban: MNG) 1134/1920.

⁶⁷ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. egyház keresztlési anyakönyve.

gyermekük – Cecilia és Arnold – nem lehettek az apánál. Tizenöt éves volt, amikor édesapja újránősült. További életét elsősorban Vadnay Károly cikkéből ismerjük.⁶⁸ 1844-ben Munkácson férjhez ment *Plitz János* lipcsei származású főhadnagyhoz. Plitz azonban már Magyarországon, Székesfehérvárott született 1812-ben, polgárcsaládból.⁶⁹ Az olmützi hadapródiskolában tanult, s 1827-től a 34. magyar tüzérezred hadapródja. 1848-ban a forradalom kitörésekor Lembergben volt ezredével főhadnagyi ranggal. Sajat kérésére a vörössipkásokhoz került át. Nevét magyarosította (Plitz – Blitz – Villám), és mint *Villám Ferenc* őrnagy 1848 októberétől az aradi várat ostromló magyar sereg 38. honvéd zászlóaljának volt a parancsnoka. Nagy szerepe volt az 1849. február 8-án Aradra betörő ellenség kiverésében. 1849-ben alezredessé és dandárparancsnokká, áprilisban ezredessé nevezte ki Bem. 1849. április 29-én a temesvári ütközetben Freidorfnál esett el.

Házasságukból két leány és egy fiúgyermek született: Gizella, Olga és Arnold,⁷⁰ (Munkácsy unokatestvérei).

Villámné 1850-ben, Liebné Reök Cecilia halála után apjához költözött. 1852. február 12-én így ír erről lemergi barátnőjének: „Jó atyám neje néhány héttel ezelőtt meghalván, a kistestvéreimről való gondoskodást átvettem, s a magam gyermekeivel együtt atyámnál lakunk.” Édesapja harmadik házasságakor (1851. szeptember) azonban elköltözött apjától.

1853 áprilisában feleségül ment *Szathmáry Király Barna* testőrtiszthez. (Épp ebben az időben, 1853. augusztus 1-jén Olgát beiratják Karacs Teréz miskolci leánynevelő intézetébe.) A hangácsi és boldvai földbirtokos Szathmáry Király család jelentős szerepet játszott Borsod megye életében.⁷¹ A család több tagja tisztségviselő volt Borsodban, kúriájuk a legszebbek közé tartozott Miskolcon. Cecilia férje, Barnabás, Szathmáry Király György alispánnak volt a fia.

Házasságukból Albert nevű gyermekük született.

Lieb Cecilia azonban 1859. december 26-án Miskolcon meghalt. Két kislányát a nagyszülők vették magukhoz.

11.11.1. **Villám Gizella** 13 éves korában meghalt.

11.11.2. **Villám Olga** visszament nevelőapjához, később postamesternő lett Kassán, és 1873-ban a nagy kolera vitte el.

11.11.3. **Villám Arnold** katonai nevelőintézetbe került, katonai pályára lépett. 1873-ban a kassai jogakadémia tanára, honvéd hadnagy, hadtudományi magántanár. 1886/87-ben a kassai kerület 43. (szatmárnémeti) zászlóaljának parancsnoka, őrnagyi rangban.⁷² Tüzérezredesként ment nyugdíjba 47 éves korában. Katonaíró volt.⁷³ Felesége Ferdinándy Géza egyetemi tanár, hidásnémeti földbirtokos leánya volt.

⁶⁸ *Vadnay Károly* i.m.

⁶⁹ A Plitz Jánosra vonatkozó adatok Bóna Gábor hadtörténész szíves közlései.

⁷⁰ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. egyház keresztelési anyakönyve.

⁷¹ *Szendrei* i.m.

⁷² A M. Kir. Honvédelmi Minisztérium és honvédség névkönyve 1866. (Pest) 493.

⁷³ *Presz Kálmánné*: Amit Munkácsy Mihályról kevesen tudnak. Új Magyarország, 1943. márc. 14; *Szinnyei*: Magyar írók élete és munkái. XIV. 1222.

11.12. (1H) LIEB ARNOLD

Ugyancsak Lieb Mihály első házasságából született 1823. július 26-án Sóvárrott.⁷⁴ Életéről keveset tudunk. A sóhivatali iratok 1842-ben említik Lieb Arnold kadétot⁷⁵ – tehát a katonai pályát választotta –, további sorsa azonban ismeretlen.

11.11. (2H) MUNKÁCSY (LIEB) EMIL

Lieb Mihály második házasságából született legidősebb gyermeke, az egyetlen, aki Munkácsy Mihály után felvette – felvehette – a Munkácsy nevet. 1841. december 24-én született Ungváron. Betöltötte a 10. évét, amikor édesapját elvesztette. Miskolcra öccsével, Gyulával együtt Reök Antal nagybácsihoz került Cserépvárra, majd a családdal Mezőkeresztesre.

Tanulmányait Munkácson kezdte, majd Miskolcon folytatta. Egyetlen fennmaradt emlék róla a családban, amelyet az utódok szerint maga mesélt el később a rokonoknak, hogy nem szeretett tanulni, pékinasnak ment, mert ott jó meleg volt. Úgy látszik, Hejőcsabára került, mert egy ízben, amikor nevelőapja Miskolcra utaztában Hejőcsabán találkozott Emillel, aki nagy csomó peracet vitt az ölében, a közeledő nagybátyját meglátva meglepetésében elejtette a percekét és elszaladt. Nem is tudtak vele beszélni, mert szégyellte, hogy pékinas.⁷⁶

Mi az igazság a családi hagyományból, vagy mennyi ideig volt pékinas, nem tudjuk. Ő maga másképp számol be ifjúkoráról Munkácsyhoz írt első levelében: „Hogy jó szüleink halála után kiképzésünkre igen kevés fordított, jól tudod, tanultuk mindketten az asztalosságot és lettünk segítők.”⁷⁷

Íme, nemcsak Munkácsy lett asztalosinas, hanem bátyja is. Úgy látszik a két nevelőapra azonos szakmát adott a két fiúnak, hogy ne érje szó a ház elejét.

További sorsát Munkácsyhoz írt két leveléből ismerjük.⁷⁸ Orvosi tanácsra abba hagyta az asztalosságot. Katona akart lenni, de nem találták alkalmasnak („lábaim már nem voltak egészségesek”), kereskedőnek idősnek találták, meg nem is volt 300 Ft-ja, hogy valaki elvállalja. Gazdasági gyakornoksághoz is kevés volt a végzettsége, így lett végül pénzügyőr 1859-ben. (Miska ekkor Aradon volt asztaloslegény – Cz. I.) Folyton tanult, egy év múlva már előlépett fővizgázóvá, majd szemlész lett, 1872-ben újabb vizgát téve pénzügyőri biztos lehetett volna, de előléptetése pártfogó nélkül már nem sikerülhetett. (A kinevezést a minisztériumból lehetett megkapni.)

Hogy képet kaphassunk a pénzügyőrök helyzetéről, közöljük a kassai pénzügyigazgatóság pénzügyőri létszámát⁷⁹ (ide tartozott Emil is), valamint a ranglétrán Emil fizetését:

---

⁷⁴ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. egyház keresztelési anyakönyve.

⁷⁵ OL Salinaria, 8040, 17050, 19101/1842.

⁷⁶ L. a 60. jegyzetet!

⁷⁷ MNG Adattára 3056/1930/27.

⁷⁸ Uo. 3056/1930/27; 3056/1930.29.

⁷⁹ Névtár 1875/77.

9 biztos (Késmárk, Miskolc, Bártfa, Kassa, Lócse, Eperjes,
Sátoraljaújhely, Homonna, Ungvár)
16 szemlélsz (1 Ft 30 krajcár napidíj = havi 50 Ft)
42 fővigyázó
74 vigyázó (napi 49 krajcár), összesen 141 pénzügyőr.
(A biztossá való előlépésétől Emil 1000 Ft fizetésemelést várt.)

A vigyázótól a szemlélszi állásig is hosszú út vezetett, amit 10 év alatt tett meg.

Pestre utazott megtakarított pénzéből, hogy pártfogójától támogatást kérjen, de csak tanácsot kapott: „miért nem fordul öccséhez, Munkácsihoz?”⁸⁰ Ekkor kutatta fel Miska címét, és írta meg első levelét híressé vált öccséhez:

„Eperjes 1873 február hó 15^{én}

Szeretett öcsém!

Huszonhárom év telt el azon nap óta, melyen családunkat szeretett jó atyánk elhunyt következtében a legvégső csapás érte, és ez volt azon nap, melyen szörnyeteg mostohánk által a szülei házból kiutasítva mi testvérek bánatteljes szívvel talán örökre búcsúzánk. Azon napon tehát, melyen jó atyánk feledhetetlen jó anyánkat sírjába követé, elszéledtünk és egymást többé nem láthattuk.

Öten voltunk testvérek ó mily reményteljesen növekedtünk jó szüleink védő szárnyai alatt. De e remény összeomlott mint a kártya ház, és maradt számunkra a küzdesek hosszú sora. Nem szükséges ecsetelnem küzdeéseink részleteit, egyenlő volt az és oly súlyos, hogy testvéreink ketteje, Aurél és Gyula végképen megtörve csak a túlvilágon nyertek egyhülést.

Hárman maradtunk tehát, kik a sorssal mindenáron küzdeni igyekeztünk, és hála égnek, neked kitűnő képességed folytán sikerült is, Giza és én azonban még mindig a bizonytalansággal küzdünk.”

A levél további részében beszámol pályakezdéséről, pénzügyőri előléptetéseiről, s hogy a következő fokozatot, a biztossá való kinevezést pártfogó nélkül nem érheti el, s ehhez őt, a nevezetes festőt ajánlották.

„... folyamodjak tehát öcsémhez, de hol találom? sokszor és sokat kérdezősködtem már öcsém felől, hogy hírneves ember, azt mindenki tudta és tudja, hogy hol lakik, tartózkodik, senki. Igaz, Pesten vagyok! talán megtudom itt? – igen, megtudtam, hogy Parisban laksz, de hogy mely utca és házban, biztosan nem. Hála az égnek tehát nem fáradtam hiába Pestre, nem bizony! Sőt sokat nyertem! Nyertem azon élvezetet, hogy testvéremmel, kit lelkemből szeretlek, levelezhetek, és így legalább lelkileg ösmerhetlek meg.

Jó öcsém! sokat fáradoztam már holléted kitudásában, de az csak most sikerült, és még most sem tudom, hogy biztosan-e, de ha igen, akkor Pestre tett utammal a legszebb célt értem, és ha valóban kezeid közé jutnak soraim, olvasd azokból, hogy egyedüli kívánságom testvéreimet, kiket nem ösmerek, ez életben legalább egyszer keblemre szoríthatni, és ha ezt elértem, örökre boldognak érzendem magamat,

örökké szerető bátyád

Lieb Emil.”⁸¹

---

⁸⁰ MNG Adattára 3056/1930/27.

⁸¹ Uo.

Munkácsy anyagilag kiségette Emilt, mert novemberben írt második levelében Emil megköszöni. Miska kérésére beszámol eddigi életéről nyolcoldalas levelében.⁸² Az 1873. évi kolera megviselte az ő családját is: egy gyermeke meghalt, felesége kigyógyult, de a járvány idején „az orvosok csak nagy összegekért voltak megnyerhetők”, s ő uzsorakamatot vett fel. Most látja, hogy a kamatot sem tudja fizetni, visszafizetéséhez kér segítséget Miskától.

Emil levelei arról tanúskodnak, hogy alig tarthatta a kapcsolatot a Reök családdal, különben többet tudhatott volna Miskáról. Munkácsy jobban volt értesülve: „Emil mindig finánc” – írja 1865-ben Reök István Munkácsynak, aki tehát tudhatta, hogy Emil pénzügyőr lett.⁸³ 1870-ben azonban így ír róla nagybátyja: „Emilről semmit sem tudok – Anti sem.”⁸⁴

1874-ben Emil kiküldetésben járt Pécssett, s meglátogatta Reök Lajos nagybácsit is, aki rögvést értesítette erről testvérét, Reök Istvánt: „... nem győzte dicsérni (Reök Lajos – Cz. I.), hogy milyen módos, milyen szakavatott munkájában, mily értelmes. Sietek ezt veled tudatni, mert tudom, örülni fogsz neki, mert örültem én is. Sorsával megvan elégedve, előléptetést remél” – írja Reök István Munkácsynak.⁸⁵

Ilyen előzmények után jön el 1874 szeptembere, amikor Munkácsy és felesége Reök bácsi békéscsabai birtokán töltenek másfél hónapot, s itt jön létre az a családi összejövetel, amikor Emil újra láthatta Miskát – jó húsz év után.

1875-ben megjött Emil előléptetése is: Bártfán lesz pénzügyi biztos, és a következő évtizedekben a kassai igazgatóság területén tölt be biztosi állásokat. 1876-tól Lőcsén élt, s itt található 1887-ben is.⁸⁶

Emil biztossá való kinevezésére másképp emlékezett vissza 1965-ben második felesége, Hofmann Júlia: „Még Wekerle volt a miniszterelnök, s az én uram csak felügyelő – pedig régen elő kellett volna léptetni. Mondtam Emilnek, szóljon Miskának. Szólt is, de Miska vonakodott, és én kértem meg, hogy beszéljen... Erre Miska megveregette az arcomat. 'Okos asszony vagy te, Juliska! – ezt monda nekem. Így nevezték ki Emilt, de ez Miskának nem került pénzébe.’”⁸⁷

Bizony, a 96 éves Juliska néniben a tények és az emlékek keverednek. Nincs jogunk feltételezni, hogy Juliska kérése nem történt meg, minden bizonnyal így volt, s Munkácsy dicsérete is elhangzott – de más ügyben.

A valóság ugyanis az, hogy Emil már pénzügyi biztos volt, amikor Hofmann Júliát feleségül vette. 1875-től pénzügyi biztosként szerepel a névtárakban – Juliska ekkor még 6 éves volt – s nem Wekerle miniszterelnökhöz kellett folyamodnia, aki csak 1892-ben lett miniszterelnök, hanem Kerkápoly Ká-

⁸² Uo. 3056/1930/29.

⁸³ Levelek Munkácsyhoz – Munkácsytól. (Válogatta és jegyzetekkel ellátta Czeglédi Imre.) Békéscsaba, 1976. (A továbbiakban: Levelek.) 2. levél. A kézirat: Munkácsy Mihály Múzeum történeti adattára, 1394–1976.

⁸⁴ Levelek: 15. levél.

⁸⁵ Levelek: 69. levél.

⁸⁶ Munkácsy Emil pénzügyi biztosságának forrásai a megfelelő névtárak. Az Emil családjára vonatkozó születési, halálozási időpontok többsége Illésné Szabó Éva (28.46) – Munkácsy Sándor unokája – családi iratai alapján.

⁸⁷ Szemes Piroska: „Sok szép emlék, de sok-sok baj is...” (Beszélgetés Munkácsy Emil özvegyével, a 96 éves Hofmann Juliskával). Nők Lapja, 1965.

roly pénzügyminiszterhez úgy, amint Emil megírta Munkácsynak 1873-ban: „...Kineveztetésem a pénzügy minisztertől, Kerkápoli ő méltóságától függ.”⁸⁸

**5. kép. Munkácsy Emil (11.11) első feleségével és gyermekeivel.
Elöl: Emilia és Sándor, középen Mária**

Mint édesapja, ő is Eperjesre nősült. 1872-ben vette el Greskovics Máriát, Greskovics András uradalmi tisztartó árváját. Házasságukból három gyermekük érte meg a felnőtt kort: Mariska, Sándor és Emilia.

Felesége 1885-ben elhunyt, 1887. szeptember 15-én Mezőkeresztesen házasodott újra: nevelőapjának, Reök Antalnak unokáját, a nála 29 évvel fiatalabb Hofmann Júliát (25.41.5) vette el. Gyermekei és második felesége közel azonos korúak lehettek.

1894-ben Miskolcon szerepelt pénzügyi biztosként, s éveken át itt éltek. 1900 körül helyezték át Nagybecskerekre. Később Pestre kerültek. Előbb a Fehérvári úton, majd az Alkotás utca 18. sz. alatt laktak. A pénzügyminisztériumból ment nyugdíjba.⁸⁹ 1920. május 1-jén halt meg, pontosan húsz évvel Munkácsy halála után.

Felesége fél évszázaddal élte túl. Egyedül maradván visszaköltözött Borsodba, s a Reök birtokon élt Mezőkeresztesen a Liebek késői leszármazottainál. Százéves korában – közel hét évtizeddel Munkácsy halála után! – az újság és a televízió felfedezte Munkácsy Mezőkeresztesen élő sógornőjét, s riportok készültek róla. A következő évben, 1970. április 16-án 101 éves korában halt meg.⁹⁰

⁸⁸ MNG Adattára 3056/1930/27.

⁸⁹ L. a 60. jegyzetet!

⁹⁰ Mezőkeresztesi róm. kat. egyház anyakönyve.

6. kép. Munkácsy Emil második feleségével, Hofmann Júliával

7. kép. Munkácsy Emil gyermekei: Emilia és Mária (11.11.1; 11.11.3) ...

8. kép. ... és Munkácsy Sándor (11.11.2)

Emil második házassága gyermektelen volt.

Munkácsy anyagilag is támogatta Emilt. Az 1860-as években Reök Antal és István éveken át kísérletezett, hogy Lieb Mihály sóhivatali kaucióját visszaszerezze az államtól a gyermekeknek.⁹¹ Amikor a kaucióügy elindult, még Munkácsynak is nagy szüksége lett volna a pénzre, mire azonban sikerült megkapni, Munkácsy már befutott festő lett, s a maga részéről lemondott Emil és Giza javára. Ugyanígy lemondott később a Giza utáni örökségről is Emil javára.⁹² Munkácsy számlakönyve 1879-től tartalmaz több bejegyzést Emilnek küldött pénzekről: 1879-ben 2500 Ft, 1882-ben 3000 Ft, 1885-ben 1000 Ft (2030 francs), 1886-ban 300 francs, 1887-ben 2000 francs.⁹³

Emil gyermekei:⁹⁴

11.11.1. **Munkácsy Mária** Pöltzel Dezső tanárhoz ment feleségül. Pöltzel D. korán meghalt, Mariska visszaköltözött apjához, és ott élt.

11.11.3. **Munkácsy Emilia** férje Boros Soma ungvári pénzügyi tisztviselő lesz.

⁹¹ Levelek. A kaucióügy 1866–1871 között többször előkerül Munkácsy és Reök levelezésében. Az ügyben Reök az 1865-i országgyűléshez beadvánnyal is fordult. (Az 1865. dec. 10-re hirdetett országgyűlés képviselőházának jegyzőkönyve. Pest, 1866. 188; Képviselőházi Napló 1867. II. 19. és VI. 26-i ülés.)

⁹² Levelek: 50. levél.

⁹³ Munkácsy számlakönyve. Munkácsy Mihály Múzeum történeti gyűjtemény, 58.26.27.

⁹⁴ Munkácsy Emil családjára forrásunk: Nemespanny Iván és dr. Szabó Emilné, Munkácsy Emil unokájának közlése, valamint gátszjelentések – a család tulajdonában.

11.11.2. **Munkácsy Sándor** műegyetemet végzett. A Földművelésügyi minisztériumba került. 1918-ban mint műszaki tanácsos szerepelt. Élete végéig Budapesten lakott a Fehérvári úton.

Felesége Reök Antalnak másik unokája, a mezőkövesdi Schmitt család leánya, Etelka volt. Így az a különös helyzet állt elő, hogy apa (Lieb Emil) és fia (Sándor) két unokatestvért vett el, akik közel egyidősek voltak.

Munkácsy rokoni kapcsolatot tartott fenn Sándorral, aki párizsi tartózkodása idején Munkácsynál lakott. A családi hagyomány szerint Sándor nősülésekor Munkácsy volt a leánykérő, biztosítva az apóst, hogy jó házasság lesz, mert „Sándort ismerem”, sőt megígérte, hogy a lakásban a „falak sem maradnak csupaszok”.⁹⁵

11.12. (2H) LIEB AURÉL

Munkácsy önéletrajza szerint gyermekkorukban Aurél üzte a legvadabb tréfákat. Egyetlen volt a gyermekek közül, aki jó tanuló volt, és középiskolát végzett. A gimnázium I. osztályát valószínűleg Miskolcon járta, mert amikor édesapja halála után Kaplonyba került nagybátyjához, Reök Pálhoz, az 1852/53-as tanévben már a nagykárolyi gimnázium II. osztályának tanulója volt. 1854/55-ben IV. osztályos.⁹⁶ Mivel a szabadságharc után a nagykárolyi gimnáziumot algimnáziummá fokozták le, a gimnázium felső osztályait a szatmárnémeti katolikus főgimnáziumban végezte.

Az évkönyvek a tanulókat tanulmányi eredményeik sorrendjében közlik, így meg tudhatjuk, hogy az V. osztály 33 tanulója közül Lieb Aurél a 14. volt, a VI. osztály 30 tanulójából a 10. A gimnázium hat osztályának elvégzése után a bölcsészetet végezte, de papi pályára készült. (A VII. osztály 27 tanulójából hat volt növendékpap.) Az 1857/58-i tanévben már nem szerepel a végzetek között. Év közben megszakadtak a tanulmányai, az évkönyvben ez a megjegyzés olvasható: „Meghalt: Lieb Aurél növ. pap.”⁹⁷ Vadnay szerint Kaplonyban halt meg, így ott temették el. A családi hagyomány úgy tudja, hogy mint növendék pap sokat aludt a kövön, megfázott és tüdőbajban halt meg. Munkácsy azt írja, hogy a betegség csírája még gyermekkorába nyúlik vissza, amikor pajkosságból Aurélt a kútba ejtették, és tüdőgyulladást kapott.⁹⁸

11.13. (2H) MUNKÁCSY (LIEB) MIHÁLY

1844. február 20-án született Munkácson. Február 24-én a keresztségben a Mihály Leó nevet kapta. Keresztszülei: Steiner Jakab és Reök Karolina.⁹⁹ (Munkácsy keresztszülei tehát édesanyja testvére és annak férje voltak, mindketten Békéscsabán laktak ebben az időben.)

Munkácsynak a keresztségben kapott teljes neve volt tehát Mihály Leó, – viszont inkább az édesapját szokták így emlegetni, holott ő csak Mihály volt. Munkácsy nem használta így a nevét, de bizonyos esetekben nem kerülhette el. Házassága alkalmával ugyan-

⁹⁵ L. a 60. jegyzetet!

⁹⁶ A nagykárolyi kat. algymnasium évkönyve – a vonatkozó évrre.

⁹⁷ A szatmári katolikus nagy-gymnasium nyilvánítmánya – a vonatkozó évrre.

⁹⁸ Dr. Szabó Emilné közlése; Vadnay i.m.; Munkácsy i.m.

⁹⁹ Lázár Béla: Munkácsy Mihály. 1844–1944. Budapest, 1944. 85.

csak ezt a nevet jegyezték be Luxemburgban 1874-ben az Ell-i községgházán augusztus 5-én kelt anyakönyvi kivonatba: „Michel Leo Lieb genannt Munkácsy” (Munkácsynak nevezett Lieb Mihály Leó).¹⁰⁰

Négy évig élt szülővárosában Munkácson, majd közel négy évig Miskolcon. Édesapja halála után – valószínűleg 1852 májusában – Békéscsabára került ott lakó nagybátyjához, édesanyja legfiatalabb testvéréhez, aki két évvel korábban, 1850-ben költözött a fővárosból Békéscsabára, hogy elkerülje a szabadságharc bukása után bekövetkezett megtorlást.¹⁰¹

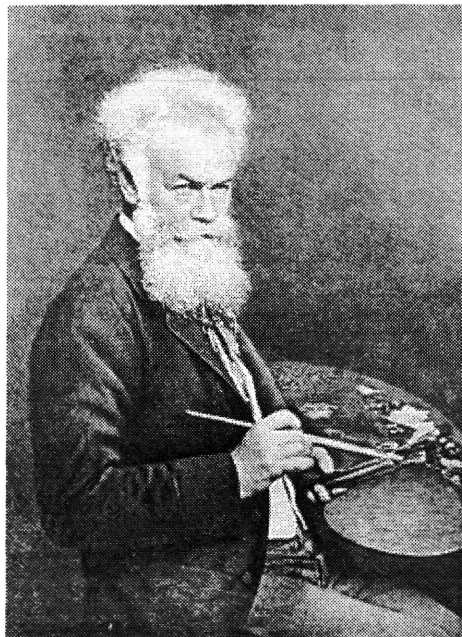
Miska egyfolytában hat évet töltött Békéscsabán – ebből az 1855–58 évek közötti időben volt asztalosinas –, majd mint asztaloslegény Aradra került. 1860 őszén nagy betegen visszajött nagybátyjához, aki ekkor a megyeszékhelyen, Gyulán lakott, mert állást kapott az újonnan alakult megyei tisztikarban. Itt fedezte fel tehetségét Szamossy Elek festő, és indította el a művészpályán.¹⁰²

Ezt a Miskolctól 1863-ig terjedő időszakot írta meg Munkácsy az Emlékeim c. önéletrajzi írásában, fontos forrást nyújtva a regényíróknak.

Miska és a Reök család kapcsolata nem szakadt meg távozásával. A festőpályán induló Munkácsy nem egyszer több hónapot töltött nagybátyja gerendási tanyáján vagy Békéscsabán.

9. kép. A fiatal Munkácsy, 19 évesen, 1863-ban (11.13) ...

10. kép. ...és festőművészként, 1896-ban

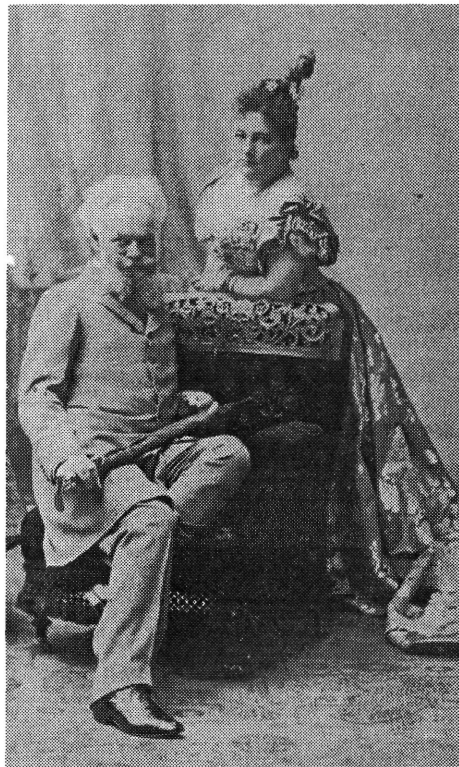
¹⁰⁰ Joseph Kohlen: Munkacsy und Luxemburg. Luxemburg, 1984. 96.

¹⁰¹ Munkácsynak Békéscsabához és a Reök családhoz fűződő kapcsolatáról l. bővebben Czeglédi Imre: Munkácsy Békéscsabán. Békéscsaba, 1975.

¹⁰² Bővebben l. Czeglédi Imre: Munkácsy Gyulán. Gyula, 1961.

11. kép. Felesége, Cecile Papier

12. kép. Feleségével

Munkácsy 1871–1872 telén Párizsba költözött, s ott telepedett le végleg. 1874. augusztus 4-én kötött házasságot *Papier Ceciliával*. Az esküvőt európai körút követte, amelynek végén másfél hónapos vendégeskedésre nagybátyja Békéscsaba melletti birtokára érkeztek.¹⁰³

Nagybátyja halála után a csabai látogatások megritkultak.

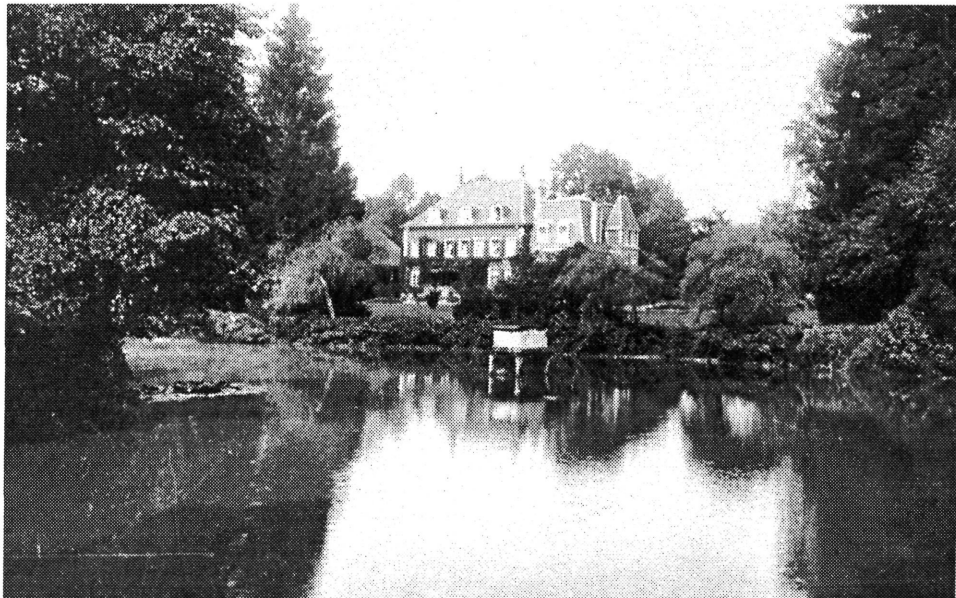
1890 októberében jött ismét Csabára. Az aradi vértanúk szobrának leleplezése alkalmából utazott át a vidéken, s visszafelé Csabán megzálva a Redout termében tartott fogadáson találkozott ismét csabai ismerőseivel.¹⁰⁴ Egyes dokumentumok szerint 1892-ben és 1894-ben is járt Csabán, de ezt az újságok nem említik.

1900. május 1-jén a Köln melletti endenichi szanatóriumban halt meg. Itthon nagy pompával temették el: a Múcsarnokban felravatalozott koporsót hatalmas tömeg kísérte a Kerepesi temetőbe.

Felesége továbbra is tartotta a kapcsolatot a Reök családdal, levelezésük egy része fennmaradt. 1915. március 8-án hunyt el Luxemburgban 69 éves korában.

¹⁰³ Czeglédi i.m. 1975. 149–155.

¹⁰⁴ Uo. 157–161.

13. kép. A colpachi kastély Luxemburgban

Békéscsabán az egykori inaskodás, Láng György háza helyén emléktábla őrzi Munkácsy emlékét. A békéscsabai múzeum Munkácsy nevét viseli, s 1994-ben az egykori Steiner kúriában, gyermekkorának színhelyén Munkácsy Mihály Emlékház nyílt meg.

11.14. (2H) LIEB GIZELLA

1846 őszén születhetett Munkácson. Erre édesanyjának 1848 februárjában Reök Lajosnéhoz írt és idézett leveléből következtetünk. Az apa halála után Békéscsabára került.¹⁰⁵ Az itteni Apponyi-birtok uradalmi inspektorának felesége, Steiner Jakabné – nagynénje – vette magához. A gyermektelen, vagyonos házaspárnál Giza jómódban élhetett, de Steinerné 1853-ban bekövetkezett halála után elkerült a családtól. Vadnay szerint néhány évig Reök Lajosnál élt Pécsen, a pécsiek szerint 1856-ig. A népes pécsi Reök családtól Kaplonyba került, a másik nagybácsihoz, ahol Aurél halála után egyetlen Lieb gyermeként élt.¹⁰⁶ Életéről nagybátyja leveleiből értesülünk.

1865 pünkösdjén a Reök család Kaplonyban jött össze. Reök István itt látta viszont Gizát, „aki most már valamivel higgadtabbnak látszik” – írja Munkácsynak, de még öt év múlva is így ír róla: „Bár Giza is javára változott, remélem idővel ő is megéri egyszer.”¹⁰⁷

Az 1870-es évektől egyre többet hallhatunk Gizáról. Nevelőszülei öregedésével Munkácsynak számolnia kell azzal, hogy Giza eltartása reá hárul, mert keresete nincs, s az

¹⁰⁵ Uo. 149–155.

¹⁰⁶ *Vadnay* i.m.

¹⁰⁷ Levelek: 2. és 15. levél.

öt eltartó nagybácsi 60 éves múlt: „ha Gizának szerencséje (házassága – Cz. I.) késik, te leszel csak képes és hivatott is őt el nem hagyni.”¹⁰⁸ Munkácsy felvethette húgának valamilyen irányú képzését, kenyérkereső foglalkozás szerzését, mert Reök I. így válaszolt 1872 szeptemberében: „Gizára nézve fájdalom, jó szándékodat nem oszthatom, reá nézve a nevelés el van késve, különben annyit csak tud, a mennyi egyszerű háztartásnál kell, csak szerencséje akadna, de ezt kétlem, mint hóbortos lány lévén ismeretes – előbbi évekből, mert most már ő is sokat higgadt – ez nem volt jó ajánlás reá nézve. Hogy pedig annyira kiművelődjék, hogy például nevelőnőnek beváljék, erre nézve késő is, nincsenek is meg a feltételek. Aligha ő maga is rászánná magát nehéz tanulmányokra. A mit tehetsz érte az, hogy annak idejében, ha Paliék nem lesznek többé – magára ne hadd, mert azon néhány forintokból, mely számára le van téve, meg nem él.”¹⁰⁹

14. kép. Lieb Gizella (11.14), Munkácsy húga

Másrészt újra meg újra felvetődött a két testvér találkozásának sürgetése. 1870 pünkösdjén ismét Kaplonyban tartották a családi összejövetelt. Munkácsy is haza készült, Reök I. hívta a pünkösdi találkozásra – ahogy írta: „hol valahára Gizát is megláthatnád”.¹¹⁰ Munkácsy hazajött 1870-ben, de nem utazott Kaplonyba. Reök meg is írja a család rosszallását: „Pali rossz néven veszi, hogy mellőzted Gizát, annyival inkább, mert szerinte nővéred utóvégre is rád marad, mert nincs lehetőség, hogy önállóvá legyen.”¹¹¹ Az 1873. évi hazakészüléskor ismét felemlítette Giza meglátogatását, de Munkácsy hazajövetele a kolera miatt elmaradt.

Giza, Emil és Munkácsy találkozása végül is Munkácsy 1874. évi nászútja alkalmával valósult meg – 22 év után. Békéscsabán jött össze a család, Reök István kismegyeri birtokán.¹¹²

Épp idejében, az utolsó pillanatban. Néhány hónap múlva, 1875. március 5-én Giza tüdőbajban meghalt. Reök István 1875. április 4-i levelében tudatja a szomorú hírt Munkácsyval: „átaljában a tél fatális volt. Elvitte szegény Gizát ...”.¹¹³

¹⁰⁸ Uo. 14. levél.

¹⁰⁹ Uo. 32. levél.

¹¹⁰ Uo. 13. levél.

¹¹¹ Uo. 17. levél.

¹¹² Czeglédi i.m. 1975. 149–155; Békésmegyeri Közlöny, 1874. okt. 11.

¹¹³ Levelek kéziratára – az 1875. ápr. 4-i levél: Munkácsy Mihály Múzeum történeti adattára, 1394–1976.

11.15. (2H) LIEB GYULA

A legfiatalabb a Lieb gyermekek között. 1848 februárja és 1850 januárja között születhetett.

Emillel együtt Reök Antalhoz került Cserépvárra, majd a családdal Mezőkeresztesre. Úgy látszik, nagybátyja megpróbálta taníttatni, nem sok sikerrel. Az 1859/60-as tanévben az egri katolikus gimnázium I. osztályának tanulói között találjuk, a 60. tanuló között az utolsó. A következő évben megismétli az I. osztályt, de mindössze annyit ér el, hogy a 77. tanulóból a 70. lesz.¹¹⁴ Többé nem találkozunk nevével az egri gimnázisták között – abbahagyta tanulmányait. Hazament Keresztesre, két év múlva, 1863. szeptember 13-án vízkór-ságban halt meg. A halotti bejegyzés szerint 15 éves volt.¹¹⁵

*

Hosszú kitérőt tettünk Lieb Mihály családjának bemutatásával. Ideje visszatérnünk a nagypapa, Lieb Ignác másik két gyermekének – Mihály testvéreinek – megismeréséhez.

11.2 – 11.3.

MUNKÁCSY APAI NAGYNÉNJE, NAGYBÁTYJA

11.2. LIEB MÁRIA 1802. április 9-én született Sóbányán.¹¹⁶ 1830 körül ment férjhez „aszódi és tótgyörki” Tóth Ferenc földbirtokoshoz, Eperjesen éltek. A Lieb családdal való kapcsolatuk fennmaradására csupán két adat áll rendelkezésünkre: 1849 nyarán Lieb Mária családjával Lieb Mihály sógoránál, Reök Antalnál húzódott meg az orosz betörés idején. A másik egy levéltörődék, amelyet Lieb Mihály Munkácsról írt, a címzés szerint „Wohlgeboren Herren Franz von Tóth”-nak „zu Eperjes” (Nagyságos Tóth Ferenc úrnak Eperjesre). Aláírás: „Michael”. Mária családja azonban ápolta a családi kapcsolatot, így náluk maradt meg az a hagyomány, hogy a Liebek „von Lilienfeld” előnevet használtak, tehát „lilienfeldi Liebek voltak”.¹¹⁷ (Lilienfeld Ausztriában, Bécstől nyugatra kb. 70 kilométerre található. A Liebek nemességére azonban sem a magyar, sem az osztrák nemesi lexikonokban nem található adat.)

Tóth Ferencnek és Lieb Máriának két leánygyermekke volt:¹¹⁸

11.21. **Tóth Valéria** (1832–1906) Noszticius Károly Sáros megyei földbirtokos felesége lett. A család 100 holdas birtoka Eperjesen a Nagysáros felé eső részen volt, sokáig „Noszticius dolina” (kerekerdő) néven volt ismeretes. A városban három emeletes házat birtokolt a család. Az egyik, a Rákóczi-ház közvetlen szomszédságában 1846-ban Petőfi-nek adott szállást, amikor a költő meglátogatta Eperjesen lakó barátját.

– Noszticius Károly egyik fia, Árpád a mezőkeresztesi Reök családba nősült. Elvette Reök Antal (25.4) leányát, Emiliát, egyben Munkácsy bátyjának, Emilnek sógornőjét.

¹¹⁴ Az egri nagy-gymnasium programja 1859/60 tanévre, és Az egri kat. nagygimnázium tanuló ifjúsága helyzetéről 1860/61. Eger, 1860–1861.

¹¹⁵ A keresztespüspöki róm. kat. egyház anyakönyvének III. vegyes kötete. A halál oka: “hydrops pectoralis inopinata”.

¹¹⁶ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. egyház születési anyakönyve.

¹¹⁷ L. a 60. jegyzet!

¹¹⁸ A Tóth család összefoglalása Nemespánni Iván szíves közreműködésével készült.